

Diószeghy László

II. Rákóczi Ferenc szabadságharca és a székelyek

Székelyföldön elvéve találunk a Rákóczi Ferenc vezette szabadságharcnak, a nagyságos fejedelemnek állított emlékművet. A Rákóczi név él, a ma embere is találkozik vele, például a keleti szorosokban egykor állt várak kapcsán, de azok a szabadságharc előtti időhöz kötődnek. Ilyen például az Ojtozi-szorosban a Rákóczi-vár romja. A várról Orbán Balázs így ír: *„...E sziklagerinczen van a Rákóczi várnak igen festői rommaradványa. E várat – a hagyomány szerint – II. Rákóczi György építtette, s az fekvésénél fogva igen erős várerőd lehetett. Az egyenetlen, lejtős sziklatalajon fekvő vár szabálytalan négyszög idomban épült, 100 lépés hosszúság, 50 lépés szélességben, szögletein kiszökellő négyszög bástyákkal...”* A vár a korábbi hiedelmekkel ellentétben már Bethlen Gábor idejében állt, legalábbis erről tanúskodik egyik 1627-es levele. Egy 1880-ban előkerült kövön pedig az 1637-es évszám szerepel.

Az Ojtozi-szorosban lévőnél sokkal ismertebb – többek közt a zarándokvonatoknak köszönhetően – a Tatros mentén, a Gyimesekben, a régi határnál a vár. *„Rákóczi (Gyimesi vár). Orbán Balázs szerint a régi Gyimes vára (Ghemes vára) romjaiból épülhetett. A vár romjai ma is láthatók mintegy 923 m magasságban. A Tatrostól 134 kölépcsőkön lehet feljutni az egykori vár területére.”* A rendelkezésre álló adatok alapján a várat Bethlen Gábor építtette 1626 táján. Mások szerint I. Rákóczi György idejében épült, hasonlóan az Ojtozi-szorosban lévőhöz. Ghemes vára Csíkban elnevezéssel legkorábban 1677-ben említik. A Gyimesekben egyértelműen Rákóczi-várként közismert. Egy 1677-ben kelt írás szerint békeidőben *„Ghemes váránál minden héten ketten-ketten szoktak őrt állni, avagy strázsálni”*.

A nagyságos fejedelemnek talán csak vagy két szobrászati alkotás állít emléket Székelyföldön. Pedig a történészek állítják, hogy a székelység nagyon is jelen volt a küzdelmekben, de úgy vélekednek, hogy ők a sajátjaikat tartják jobban számon. Zágoni Mikes Kelemen emléke élénken él Háromszéken, de általában a régióban is. Ő a székelyek közül való volt. Felhozzák példaként még Kőrösi Csomát, Orbán Balázst, Gábor Áront, Benedek Eleket, de akár Bethlen Gábort Gyergyószárhegy kapcsán. A messzebb időkből pedig a hunokat, Atillát, Réka királynét.

A Rákóczi-szabadságharcot a székelység szimpátiával fogadta, és mellé is állt, amikor tehetett. A támogatásnak akadálya pedig került bőven. Az egyik jelentős tényező a regnáló kormány és hadereje volt, de az erdélyi szászok, a szász városok is a kvázi rokonság kapcsán a császárságot támogatták a magyarság-székelység ellenében. Nem először és nem utoljára.

A császári kormány mintegy 10.000 fő katona felett rendelkezett, és a szabadságharc kezdetén a vármegyék és a szászok csapataival is. Gr. Rabutin tábornagy, a katonai főparancsnok területvédelemre magyar főurakat nevezett

ki kapitányoknak. Azoknak jelentős része később igyekezett gyorsan kuruc fogságba kerülni, és hűséget esküdve Rákóczinak az ő hadainak élére állni. Ez annál is könnyebben ment, hogy a székelység első perctől ódzkodott a kurucok elleni harcoktól, és különböző okokkal, furfanggal igyekeztek elkerülni a hadba szállást. Így kevésbé meglepő, hogy már 1703-ban a Thoroczkay vezette sereg „elvesztette” a bonchidai ütközetet. Thoroczkayt is elfogták, aki a tokaji táborban Rákóczinak hűséget esküdött, 1704 elején már ő az erdélyi hadak vezére. Gyulafehérvárt meg kellett ostromolják a kuruc seregek. Ott a főispánt fogták el, aki szintén a kuruc sereghez csatlakozott.

Gúti kuruc kapitány Gyulafehérvár után Marosvásárhely ellen vonult, amelyet a vár kivételével el is foglalt, majd egész Marosszékot a maguk oldalára állította. Székelyföld már az 1703. esztendő végén egynéhány erősség kivételével Rákóczi mellett állt.

1704 elején azonban Erzsébetváros közelében, Holdvilág mellett elég jelentős vereséget szenvedtek a székely seregek. Történt ugyanis, hogy Rabutin a székelyek ellen Háromszékre Graven alezredest küldte, aki a Feketehalomnál vívott ütközet után Háromszékot felprédálta. Udvarhelyszék felé pedig báró De Tige-t küldte, akinek néhány ágyúja is volt. A Holdvilágnál vívott csatában a székelyek számbéli fölényben voltak, de nem volt ágyújuk, és ez lett a vereségük fő oka.

A vesztes csata után Rákóczi Erdélybe segítséget küldött. 1704. július 5-re Gyulafehérvárra országgyűlést hirdettek, s ott a küldöttek – a székely székek képviselői is – gróf Pekry javaslatára Rákóczit teljes egyetértéssel erdélyi fejedelemmé választották.

A Szebenbe szorult Rabutin és a kormánnyal tartó nagyurak augusztus elején kiáltványban tiltakoztak, de annak már nem volt különösebb hatása az eseményekre.

Október 7-én gróf Pekry lett a fővezér – Thoroczkaytól a kolozsvári csata után vette át a vezetést. November 7-én kiadott felhívásában kért mindenkit, hogy támogassa a nemzeti küzdelmet a szabadságért, és figyelmeztetett, hogy senki ne hagyja magát becsapni a Szebenbe visszaszorult császáriaktól, ígéreteiktől. Egyúttal hírül adta, hogy a fejedelem gróf Forgách Simont mint teljhatalmú fővezért 15.000 fős sereggel és ágyúkkal is felszerelve küldte Erdélybe.

Gr. Forgách is kiáltvánnyal fordult a székelységhez, hogy csatlakozzon seregéhez. Forgáchot a mellőzött erdélyi főurak nem látták szívesen, de a köznép szimpátiáját sem nyerte el. A vele érkező kurucok sokkal díszesebb, fényesebb szerelésben feszítettek, és meglehetősen lenézték a jóval szerényebb és szegényesebb erdélyieket. Bizony nemegyszer csúfolták, gúnyolták is őket.

Ez az állapot és hangulat okozta jórészt a zsisói vereséget (1705. november 11.), ahol erdélyi csapat alig vett részt a harcban. A csatavesztés nagy pánikot keltett, a vezetők közül többen Moldvába menekültek. Volt, aki Magyarországra ment, a sereg szétszéledt, a kisebb, elszigetelődött csapatokat levertek, egy részük pedig a havasokban húzta meg magát. Némelyik várban még volt őrség, de komoly erőt képviselő sereg nem maradt.

Rabutin igyekezett gyorsan kihasználni a helyzetet, és országgyűlést hívott össze 1705 decemberében Segesvárra. Ott aztán kimondták a fejedelemválasztás semmisségét. Most már I. Józsefre kellett felesküdni, és kemény rendel-

kezéseket hoztak a vármegyék és a székek tekintetében. Súlyos adót vettek ki, annak mintegy felét a kurucok mellett kiállt székelység kapta.

Rabutin biztosai a népet a császár iránti eskü letételére szorították, fegyverek után kutattak, azokat elkobozták, akasztással statuáltak példát a fegyverrejtegetés ellen. Az eskütől vonakodókat vagyonuktól megfosztották, akik kurucokat segítettek, azokat is kivégezték. Bizonyos közlekedési-utazási és gyülekezési tilalmat is bevezettek.

Azonban ez nem sokáig maradt így, mivel Rabutin a hadai nagy részével 1706 nyarán magyarországi küzdelmekben kellett részt vegyen, és csak a várakban maradt őrség. Gr. Pekry jelentős erőkkel Erdélybe sietett, a lakosságot felszabadította. Ő ismét a fejedelemre eskette fel a népet, a megyék és székek élére új, megbízható híveket állított, és így őszre csekély számú vár kivételével Erdély vissza lett foglalva.

Erdély fejedelmének választása ügyében a székelység jelentős szerepet játszott, amihez hozzájárult, hogy Rákóczi megüzente, beiktatására Erdélybe készül, és országgyűlést hirdetett 1707. március 28-ra, Marosvásárhelyre.

Ez az országgyűlés Rákóczit fejedelemmé választotta, így ismét saját nemzetéből való vezetője lett Erdélynek. A székelyek részt vettek az ónodi országgyűlésen is. A fővezér továbbra is gróf Pekry maradt.

I. József 1707 júliusában kiadott rendelete a bűnbánóknak kegyelmet ígért, de azt „megerősítette” Rabutin fegyvereseivel, akik 1707 őszén Erdélyt sikeresen visszafoglalták. Pekry visszavonult Erdélyből, és Székelyföld is megszállás alá került. A tehetősebb réteg menekült, például Moldvába, a szegény köznép bújt, ahova tudott – hegyekbe, erdőkbe – a bosszúálló zsákmányolók meg a rettentő adók elől. Ráadásul egy nagyon kegyetlen császári ember lett az új főparancsnok, bizonyos báró Georg Kirchbaum.

A fejedelem még tett egy kísérletet Erdély visszafoglalására. 1709 nyarán Károlyi Sándorra viszonylag jelentős hadat, kb. 18 ezer embert bízott. Elég nagy visszhangja lett a dolognak, sajnos nem sok eredménnyel. Ehhez nagymértékben hozzájárult, hogy a Szászsebesig történt benyomulása során Károlyi a császáriakkal egyetlen csatát sem vívott, majd a trencsényi vereség hírére visszavonult Erdélyből.

A labanc hadak dominanciáját 1708-ban is nyomon követte a súlyos adóztatás. Ez és a kíméletlen sarcolás a lappangó parazsat újra meg újra szította, úgy, hogy még 1709-ben is voltak titkos tanácskozások, szervezkedések, a kurucok mozgolódtak.

Azonban közben még rémesebb ellenség támadt Székelyföldre, az országra. 1708 végén Moldvából visszatérő menekültek behurcolták a pestist. Az átjáró közelsége miatt leghamarabb Gyergyóba.

A kormányzóság igyekezett gátat szabni a kór elterjedésének, karanténba zárták egész Gyergyót, ahogy a parancs szólt, „se ki, se oda be senki”. A halálbüntetéssel is fenyegetés ellenére a pestis elterjedt Székelyföldön. Emiatt a katonaság is kerülte, így megszűnt a rendfenntartás. Ezért tudtak összeállni a társadalom söpredékéből, csavargókból rablóbandák, amelyek fosztogatták, rettegésben tartották Székelyföldet. A kormányzat erélyes fellépése nyomán fokozatosan teremtődött meg a rend. Azzal párhuzamosan a kegyelem hírére kezdtek visszatérni a kurucok és az őket támogatók a román területekről.

Az új császári parancsnok, Steinville tábornok is a visszatérésért fennen hirdette a császári kegyelmet. A kegyelembe vetett reménységet táplálta az is, hogy a kuruc seregek mindenhol erősen visszaszorultak. Rákóczi rézpenze elvesztette értékét, de főleg a járváynak volt erős hatása, ami rettenetesen sok áldozatot szedett. Rákóczi Lengyelországba ment, és Károlyi közben megkötötte a szatmári békét. Az kegyelmet adott a kurucoknak, lehetőséget a hazába visszatérésre. A békét székely vezetők is aláírták, hitelesítették.

A béke, a rend alakulását azonban a pestis mellett marhavész is akadályozta. A bevezetett szigor ellenére a járvány terjedt és egész évben szedte áldozatait. A fokozott munkaerőhiány miatt az elbujdosottakat most már kedvezményekkel, adómentességgel is csalogatták vissza.

Magyarországon nagyjából sikerült összesíteni, hogy a háborúskodásban és a járványban valamivel több mint 400 ezren veszítették életüket. Erdélyben a pestis áldozatainak a számát százezerre tették, a harcokban elesetteket több tízezerre.

Természetesen az anyagi veszteség is tetemes volt, Erdélyben a marhavész okozta kárt hárommillió forintra taksálták. A helyzet rendeződésének óriási akadálya volt ez a vész, hiszen az igásállat hiánya miatt a munkákat lehetetlen volt elvégezni. A pénzértéktelenedés következtében mindennek az egekbe szökött az ára, de a kormányzat az adókból nem engedett. Vasszigorral behajtották mindenütt. Az adott helyzetben a katonaság ellátása akadozott, így amiatt is kőkeményen léptek fel. A hadviselés rengetegbe került, közben jelentős adóbevételeik kiestek, azokat is igyekeztek pótolni.

A szabadságharc idején a kurucok próbáltak csak a legszükségesebbekre szorítkozni, emberséggel viszonyulni a néphez. Azonban, ahogy visszaállt a császári uralom, az adóprést a maximumra állították. Élelmiszert, abrakot, takarmányt, tűzifát, elszállásolást stb. varrtak a szerencsétlen helyzetben lévő nép nyakába. Ezeket időről időre újabb, mindenféle című és nevű külön- és pótdadókkal fejezték meg. Azokat a terület adott természeti viszonyai mellett, a munkáskéz és munkaállatok hiányában lehetetlen volt teljesíteni. A körülményekre, a pénzromlásra egyáltalán nem volt tekintettel a hatóság. Még a tudott igásállathiány ellenére is gyakran rekviráltak adó fejében marhákat. Egyrészt az ő szükségleteik biztosítására is diktálta szigorú parancs miatt, másrészt pedig, mintegy megtorlásként, bosszúállásként is működött ez a kérlelhetetlenség. A nehezebb helyzetű, ellehetetlenült Csík és Háromszék behajthatatlan részét szétoztották a többi szék között, a kincstár és a katonaság nem károsulhatott. A terrorisztikus szigor magával hozta az önkényeskedést, úgy az adók kivétele, mint behajtása terén. A végrehajtók sokszor ügyködtek a saját zsebükre is, nem volt, aki ellenőrizze őket, és nem volt kinél panaszt tenni. Bécs elérhetetlen messzeségben volt. Az erő birtokosainál volt az igazság. A székelység rendkívül drágán fizetett a szabadságharcért.

Székelyföldi szakvélemények szerint a több okból is kialakult katasztrofális helyzet lehet az egyik magyarázata, hogy a sikerélményekben amúgy sem bővelkedő felkelés, Rákóczi nem igazán maradt meg a székelység emlékezetében. Másrészt a székelységet a következő időkben szintén hatalmas megpróbáltatások és kudarcok érték: a madéfalvi veszedelem, 48–49 eseményei és a forradalom leverése. A Rákóczi utáni történések már alapjaiban érintették

általában Erdélyt, de különösen a székelység hagyományos szerveződését. Gyökeres változásokat hoztak. Majd következett a „nagy verekedés”, Trianon, a második világháború az összes következménnyel, amelyek a székelységet a legmélyebben érintették. Egy másik országhoz kerültek, megszakadtak természetes nemzeti kapcsolataik. A második világhégés után persze az egész társadalmi rendszer megváltozott, amely szintén teljesen idegen volt a székelységtől. A véleményalkotók szerint ezek a későbbi történések, tragédiák mind hozzájárulhattak a Rákóczi vezette felkelés eseményeinek emlékezeti elhalványulásához.

LORÁNTFFY ZSUZSANNA ÉS I. RÁKÓCZI GYÖRGY